

*Леся Лебедик,
кандидат педагогічних наук,
Полтавський університет економіки і торгівлі,
м. Полтава (Україна)*

РОЛЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ СВОЄЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

На сучасному етапі з'явилися нові процеси в політиці, економіці, духовному житті, які нерозривно пов'язані з новим розумінням людини, зі зростанням ролі індивідуальності особистості у суспільстві. При цьому різко загострилося протиріччя між потребою у формуванні і вихованні активної, творчої й одночасно відповідальної і дисциплінованої особистості майбутнього фахівця і реальною можливістю переходу людей на нові позиції громадянської відповідальності за свої рішення і дії. У зв'язку з цим проблеми формування індивідуальності майбутнього викладача вищої школи протягом його навчання у вищому навчальному закладі здобувають усе більшу актуальність.

По-перше, для самого майбутнього викладача вищої школи, для того, щоб в умовах складних змін, навчитися справлятися з життєвими труднощами, не зупинитися у своєму розвитку, не розгубити, а зберегти, збільшити і розвинути свій потенціал, активно будувати своє життя. По-друге, для суспільства, у якому будь-яка діяльність висуває високі вимоги до викладача вищої школи, його творчої, активної позиції, рівня розвитку духовних цінностей, професійної майстерності.

Проблема реалізації особистісних здібностей майбутнього викладача вищої школи націлює його увагу на те, щоб більш повно реалізувати свої можливості в даних реальних життєвих умовах. Ця проблема прямо виводить до проблеми побудови життєвої стратегії, професійного розвитку особистості викладача вищої школи [1; 3].

Розкриття різних рівнів формування індивідуальності через призму соціального розвитку вимагає побудови теоретичної моделі, у якій фіксуються, насамперед, особливості розвитку особистісних смислів, ціннісних установок і орієнтацій

майбутнього викладача вищої школи, сфери його потреб і мотивів. Виділяються складові такого розвитку, які відповідають основним структурним компонентам особистості, вказують на відповідні їм засоби і прийоми досягнення вищих рівнів розвитку – самопізнання, спонукання себе, програмування професійного і особистісного росту, самореалізація [2, с. 130].

Самопізнання необхідне майбутньому викладачеві вищої школи для успішного формування індивідуальності, тому йому слід усвідомити для себе свої можливості, свої сильні і слабкі сторони, оволодіти при цьому такими основними прийомами: самоспостереження, самосвідомість, ставлення до себе, самоаналіз, самооцінка.

Спонукання себе до дії передбачає уміння майбутнього викладача вищої школи використовувати прийоми, що сприяють його внутрішньому спонуканню до індивідуального саморозвитку. Основними прийомами є: самокритика, стимулювання своєї діяльності, вольові прийоми (наказ, самозобов'язання, самопримус) [2, с. 131].

Формування індивідуальності є реалізацією переходу від потреби до реальної діяльності щодо самовдосконалення майбутнього викладача вищої школи і передбачає формулювання цілей і завдань, визначення шляхів, засобів і методів цієї діяльності. Це може здійснюватися в різних формах, що залежить від рівня зрілості особистості майбутнього викладача вищої школи.

Самореалізація – механізм, який дозволяє реалізувати намічену програму. Дослідники виділяють три основні елементи техніки самореалізації: 1) прийоми організаційно-управлінського характеру; 2) прийоми інтелектуального розвитку – керування своєю увагою, пам'яттю, мисленням; 3) саморегуляція психічних станів [2, с. 131].

Вектори формування індивідуальності окреслюють не тільки перспективний напрям людського розвитку, але й розкривають зміст їх діалектичного подолання, коли вектор мислення, виходячи за свої межі, постає як багатозначно-парадоксальний, метафоричний, інтуїтивний спосіб пізнання й освоєння світу.

Вектор праці, у свою чергу, досягши свого логічного завершення, виявляє принцип «мистецтва заради мистецтва», або «творчість заради самої творчості», тобто трансформується в самодостатню сутність, коли праця стає життєвою потребою.

Вектор рольового статусу в остаточному підсумку виводить нас за межі системи соціальних ролей у сферу надрольової поведінки, що «передбачає справжню самобутність, несе в собі потенційну можливість досягнення гармонії з навколишнім світом і самим собою» [Цит. за: 2, с. 133].

Формування індивідуальності може йти за чотири типи – комунікативний, вольовий, міфологічний, ігровий, що входять у генетичну її структуру як початкові етапи розвитку [2, с. 133].

Формування індивідуальності майбутнього викладача вищої школи згідно синергетики, є зміною в чистому вигляді, як нелінійний, біфуркаційний, вибуховий процес, як стрибок у розвитку, що постійно трансформує один якісний стан системи в інший. На рівні живих систем даний нелінійний процес виявляється у феномені сенситивних моментів розвитку, в яких докорінно морфологічно й функціонально перепрофілюються живі системи. Сенситивні (критичні) періоди («нормальні кризи розвитку»), де формуються базові психічні настанови людини, співвідносяться з явищем «соціального переходу». Сенситивні (біфуркаційні) періоди виявляються в моменти різкої зміни певного режиму життєдіяльності людини (під час стресу, наприклад), коли людина чутлива до різноманітних зовнішніх подразників і часто стає об'єктом їхнього впливу [2, с. 133-134].

Головними методами впливу на особистість майбутнього викладача вищої школи з метою формування його індивідуальності за п'ятьма типами життєвої активності є: 1) віртуально-ідеальна активність як здатність мислити (розвивається й доводиться до стану її діалектичного подолання як за допомогою традиційних навчальних заходів розвитку інтелекту, так і за допомогою методів інтеграції свідомості й підсвідомості, розвитку метафоричного, парадоксального, багатозначного світосприйняття); 2) перетворювально-творча трудова активність (розвивається й доводиться до стану її діалектичного подолання завдяки розвитку творчих здібностей

за умови використання методу евритмії як особливого виду мистецтва, застосовуваного в системі вальдорфських шкіл, синтезу думки й слова, кольору й музики, рухів тіла й душі; ігрових методик: технік нейролінгвістичного програмування з «розкріпачення» витиснутих сенсорних модальностей людини, що дає їй змогу цілісно включатися в трудову діяльність, оскільки відчуженість однієї з сенсорних модальностей у конструктивно-творчій взаємодії зі світом призводить до відчуженості його певної сторони); 3) рольова активність (розвивається й доводиться до стану її діалектичного подолання за допомогою імаготерапії Дж. Волпера, рольових ігор, психодрами Дж. Морено, що значно розширює рольовий репертуар людини); 4) надситуативна активність як спроможність рефлексувати майбутнє, тобто існувати в потенційно можливому вимірі (розвивається й доводиться до стану її діалектичного подолання за допомогою когнітивно-світоглядних терапій і методів коригування, спрямованих на подолання перекохань у засобах сприймання, перероблення й структурування інформації в когнітивній репрезентації світу і «Я», що зумовлює формування дезадаптивних когнітивних схем через розвиток рефлексії майбутнього); 5) екзистенційна активність «тут і тепер» (розвивається й доводиться до стану її діалектичного подолання за допомогою методик катарсису, символдрами, реагування, холотропної терапії, методики самовираження й корекції за допомогою мистецтва) [2, с. 134-135]. За допомогою цих методів впливу на майбутнього викладача вищої школи можна розвинути, розгорнути, актуалізувати той чи інший вектор його життєвої активності, формувати його індивідуальність.

Огляд зарубіжних і вітчизняних психологічних концепцій, моделей формування індивідуальності майбутнього викладача вищої школи з метою розгляду теоретико-методологічних основ розуміння даної проблеми, дав змогу зробити висновок про важливість цієї проблеми для професійної підготовки висококваліфікованих професіоналів у вищих закладах освіти.

Методологічні питання і прикладні завдання формування індивідуальності фахівця складають одну з центральних проблем сучасних психологічної і педагогічної наук. При цьому

немає єдності думок щодо того, якою є структура, які критерії формування індивідуальності. Теоретична і термінологічна розмаїтість у дослідженнях цього процесу, різні уявлення про формування індивідуальності свідчать про те, що вони не суперечать, а швидше доповнюють один одного. Однак загально визнаними є факти позитивних змін людини в реально здійснюваній активності, викликані інтересами і потребами професійного самовдосконалення.

Проведений аналіз структури формування індивідуальності свідчить про те, що рівень її сформованості багато в чому визначає можливість самореалізації особистості, а, отже, і її професійну придатність. Це дозволяє зробити висновок про те, що особистісний розвиток є важливим процесом, що визначає професійну успішність діяльності майбутнього викладача вищої школи з оволодіння професією.

Отже, проблема формування індивідуальності майбутніх викладачів вищої школи має важливе значення в плані виявлення й актуалізації резервів, які сприяють їхній успішній професійній діяльності, професійному розвитку і заслуговує подальшої науково-теоретичної і практичної розробки.

Література

1. Стрельников В. Ю. Модель якостей викладача як проєктанта технологій освіти дорослих / В. Ю. Стрельников // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка. – Випуск 10. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава: Видавництво «АСМІ», 2012. – 370 с. – С. 270-275.

2. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання / В. Ю. Стрельников. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. – Кн.1. – 295 с.

3. Стрельников В. Ю. Прогностична модель особистісно-професійного розвитку викладача / В. Ю. Стрельников // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України: Серія економічні науки. – № 1. – 5/2002. – С. 142-149.